

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v107.2025.34>*В. К. Рибачек*

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Історія функціонування і реформування митних органів незалежної України має неоднозначний та суперечливий характер і свідчить про спроби постійного реформування. Вона пройшла складний шлях інституційних метаморфоз протягом своєї історії: від створення Державного митного комітету України до об'єднання з Державною податковою службою в один державний орган – Міністерство доходів та зборів, а згодом Державну фіскальну службу і до відновлення Державної митної служби як окремого органу у 2019 році. Звичайно, що роль і значення цієї складної системи організаційно-правових і фінансових взаємовідносин, які виникають між державами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при експортно-імпорتنих операціях мають велике значення і свої особливості впродовж останніх років широкомасштабних військових дій країни-агресора для забезпечення національної безпеки української держави. А отже, дослідження трансформаційних змін щодо митного законодавства України є своєчасним, актуальним і цікавим для розуміння процесів реформування української митниці у руслі євроінтеграційних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За роки незалежності України проблематика організації митної справи, формування її нормативно-правового забезпечення, організація митної політики та досягнення митної безпеки завжди викликала наукову зацікавленість та знаходиться у центрі наукової дискусії. Вагомий внесок у створення наукового підґрунтя для формування і реалізації митної справи загалом та функціонування митної системи зокрема зробили науковці економічної та юридичної сфери такі, як А. Бабюк, І. Бережнюк, А. Войцешук, С. Герчаківський, О. Гребельник, Л. Дорофєєва, Б. Карпінський, В. Козюк, О. Костяна, А. Крисоватий, В. Мартинюк, О. Найдено, П. Пашко, О. Піхоцька, В. Федосов, В. Ченцов, Б. Ярема та інші. Але серед вагомих та значних професіональних досліджень питання динаміки та трансформації законодавчої бази функціонування української митниці залишаються поза увагою і потребують свого аналізу.

Метою наукової публікації є історико-правове дослідження формування системи митного законодавства України, адже впродовж останніх років саме митна сфера залишається лідером євроінтеграційного процесу в державі.

Виклад основного матеріалу. Україна, як суверенна держава, самостійно створює власну митну систему і здійснює митну справу, яка є складовою частиною зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України.

На сьогоднішній день Державна митна служба України функціонує у форматі єдиної юридичної особи (з 16.07.2019 р.) і є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів

України через Міністра фінансів. Держмитслужба організовує, координує і контролює діяльність своїх територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, а також організовує їх взаємодію з державними органами та органами місцевого самоврядування. У своїй діяльності вона керується Конституцією та законами України, актами Президента України та постановами ВРУ, актами КМУ та іншими актами законодавства [1].

Аналізуючи історію розвитку митної системи в умовах незалежної України, українські науковці виділяють чотири (деякі вчені – п'ять) ключових етапів її формування за організаційно-структурним принципом, з якими співпадає й формування законодавчої бази регулювання митної справи [2, с. 8; 3, с. 60]. Насамперед, це перші 4 етапи, які представлені у табл. 1, і, за нашим переконанням, слід виділити в межах останнього 5 етапу ще 2 підетапи, які відповідають сучасним реаліям.

Таблиця 1

Етапи розвитку митного законодавства України в роки незалежності

Етапи	Роки	Характеристика етапу	Характеристика митних інституцій
I	1991-1995	Становлення законодавства щодо організації української митниці	Державний митний комітет України
II	1996-2012	Конституційні засади митної справи, прийняття Митного кодексу України, висока активність нормативно-законодавчої роботи	Утворення Держмитслужби України
III	2012-2014	Прийняття нової редакції Митного кодексу України,	Утворення міністерства доходів та зборів, у складі якого функціонував Департамент митної справи
IV	2014-2019	Прийняття змін та доповнень до чинного законодавства щодо тимчасового переміщення товарів, порядку митного оформлення, створення спеціальних митних постів та обмежень у зв'язку з АТО.	Функціонування митних органів у складі Державної фіскальної служби України
V	2019 – сучасний	Сучасний, європейський (затвердження положення про Державну митну службу, визначення основних напрямків реформування роботи митних органів)	Організація Державної митної служби
в межах п'ятого сучасного етапу можна виділити 2 підетапи			
У-1	2022	Формування нормативної бази щодо роботи митних органів в період військового стану	– ”–
У-2	2022-2023	Імплементация європейського досвіду функціонування митної справи	– ”–

Перший етап тривав з 1991 р. по 1996 р., його можна назвати етапом становлення основ законодавства щодо організації функціонування української митниці. Адже історія вітчизняної митниці в незалежній Україні почалась із реорганізації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР та утворення на його основі Державного комітету митного контролю України згідно із постановою Кабінету Міністрів Української РСР «Про порядок реалізації Закону УРСР «Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української УРСР» № 12 від 24 травня 1991 р. [4]. Як зазначає П. Пашко, у квітні 1991 р. ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність», а згодом ЗУ «Про економічну самостійність» встановлюється правова норма – Україна здійснює власну митну справу [5, с. 111]. Згідно Указу Президента України № 1 від 11 грудня 1991 р. був створений перший центральний орган державної виконавчої влади у митній сфері – Державний митний комітет України, до завдань якого було віднесено забезпечення економічної безпеки країни, розвиток міжнародного співробітництва, активізацію зовнішньоекономічної діяльності, боротьбу із контрабандою, удосконалення митних процедур, захист населення, контроль за дотриманням законодавства [6]. Також ЗУ "Про митну справу в Україні" (прийнятий 25 червня 1991р.), який визначив правові основи організації митної справи в Україні після здобуття нею незалежності, "Про Єдиний митний тариф" та Митний кодекс (введені в дію протягом 1991-1992 років) разом з ЗУ «Про державний кордон України» від 04.11.1991 № 1777-XI стали законодавчою основою організації митної справи в державі, підґрунтям утворення митної системи України.

До речі, день прийняття вказаного першого закону є професійним святом – Днем митника України. У 1992 році Україна стає повноправним членом Всесвітньої митної організації.

У спадок від СРСР Україна отримала 25 митниць, 49 митних постів із чисельністю особового складу біля 2 тис. осіб (1991 р.), а також 29 авто-мобільних пунктів пропуску, 14 залізничних, 4 авіа- та 17 морських і річкових пунктів пропуску. Зосереджені переважно на заході та півдні країни, ці митні органи, за своїм технічним і кадровим забезпеченням, а також за умов відсутності законодавчого врегулювання не завжди мали змоги забезпечити належну організацію митного оформлення та контролю на більш, ніж 7 тисячах кілометрів державного кордону. Для виправлення ситуації за рік (з 1 січня 1992 р. до 1 січня 1993 р.) кількість митниць зросла до 52 [7, с. 104]. Того ж року Указом Президента України була затверджена «Комплексна програма розбудови державного кордону України», яка передбачала системний комплекс організаційних, правових і матеріально-технічних заходів з розвитку мережі пунктів пропуску через державний кордон [8]. У наступних роках відбувалися істотні зміни в організаційній структурі управління митних органів, які відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 року ґрунтувалися на утворенні 8 територіальних митних управлінь, які підпорядковувалися Державному митному комітету України. Кожне територіальне управління було окремою юридичною особою та здійснювало контроль за діяльністю від 5 до 15 митниць [9]. Така реорганізація слугувала способом удосконалення ієрархії рівнів управління митних органів (територіальні митні управління

перебували у підпорядкуванні Державного митного комітету України, а митниці були підконтрольні митним управлінням), оптимізації розподілу функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, покращення управління роботою митниць і пунктів пропуску на місцях [2, с. 6; 8, с. 104].

До 1993 р. тарифна політика в Україні була спрямована на регулювання експорту, імпортна політика залишалася ліберальною. Перевага віддавалась експортному миту. Імпортне мито справляється згідно з митним тарифом СРСР, який мав дві основні особливості – сировина, устаткування та обладнання не обкладаються митом; продукти харчування та товари широкого вжитку обкладаються за ставками від 10 до 50%. 11 січня 1993 р. Декретом Уряду затверджено Єдиний митний тариф України [10] – звід ставок мита відповідно до визначеної товарної номенклатури. Усі предмети, що підлягають митному контролю, систематизовано, їх найменування і цифрові коди уніфіковано з Гармонізованою системою опису й кодування товарів [11]. Кодифікація була встановлена на рівні 4-х та 6-ти знаків. Рівень ставок ввізного мита визначався залежно від ступеня обробки й економічної доцільності ввезення того чи іншого виду товару. Починаючи з 1994 р., за пропозиціями Митно-тарифної Ради Кабміном було прийнято 40 постанов щодо зміни ставок ввізного мита (середньоарифметична ставка ввізного мита складала 15% .).

Також неодноразово вносилися доповнення до чинного Митного кодексу.

Наступний етап (другий) пов'язується з Указом Президента України від 29 листопада 1996 р., за яким Державний митний комітет України було реформовано у Державну митну службу України, а територіальні митні управління – у регіональні митниці, створювалися спеціалізовані митні установи та організації [12]. Найважливішою відмінністю регіональної митниці від територіального митного управління стало те, що вона, як і підпорядковані їй митниці, у встановленому порядку отримала функцію безпосереднього здійснення митного контролю та митного оформлення у відповідній зоні діяльності. Тоді система організаційної ієрархії почала виглядати так: Державна митна служба України; регіональні митниці, митниці прямого підпорядкування і спеціалізовані митні організації та установи на одному рівні; митні пости. Вже на цьому етапі можна помітити, що митна система поступово ускладнювалася, розширювалася та удосконалювалася. Така система проіснувала до 2005 р., коли усі митниці у зв'язку з припиненням діяльності регіональних перейшли у пряме підпорядкування Державній митній службі України.

На цьому етапі відбувалось удосконалення митної справи на конституційному рівні. У Конституції України (1996 р.) ст. 92 засвідчує, що засади зовнішньої політики, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи визначаються виключно законами України; а ст. 116 відносить до повноважень Кабінету Міністрів організацію та забезпечення «здійснення зовнішньоекономічної діяльності, митної справи» [13]. Також сталася така значна подія як прийняття 11 липня 2002 р. Митного кодексу України, а 17 травня 2002 р. держава приєдналась до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів (Женевська конвенція), що сприяло спрощенню митних процедур [11]. Указом Президента від 2003 року затверджено емблему та прапор Державної Митної Служби

України. А з 2006 р. на основі Наказу Державної митної служби України від 15.09.2006 № 785 «Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць» відновилося робота регіональних митниць. Організаційна структура стала виглядати так: Державна митна служба, регіональні митниці, митниці. Головним елементом цієї структури було визначено регіональні митниці, в яких діяли «служби координації та контролю діяльності підпорядкованих митних органів» [8, с. 105]. У наступних роках (2009-2012 рр.) цього етапу продовжувались удосконалення та зміни системи митних органів України, враховуючи принципи дотримання балансу між ефективністю митного контролю та сприяння зовнішній торгівлі. У 2010 р. структура митних органів України була підлаштована під адміністративно-територіальний устрій держави, було побудовано просту й ефективну модель діяльності митної служби, яка виглядала так: Державна митна служба України (Центральний апарат) – митниці (регіональна митниця, обласні митниці, митниці, митні пости)» [8, с. 106]. Митне оформлення стало ефективнішим, що сприяло пришвидшенню здійснення митних процедур.

Відповідно до Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України № 582/ від 12 травня 2011 р., діяльність центрального органу виконавчої влади в митній сфері координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. При цьому Державна митна служба втратила повноваження щодо формування державної політики в галузі митної справи, а лише мала право вносити пропозиції в цій сфері [3, с. 61]. У березні 2012 року була прийнята нова редакція Митного кодексу України з урахуванням вимог міжнародних стандартів і конвенцій. Серед нововведень було запровадження інституту уповноважених економічних операторів, спрощення митних процедур, скорочення часу митного оформлення із 24 до 4 годин, введення поняття «компромісу у митній справі» [15]. Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності стало можливим здійснювати митне оформлення товарів у будь-якому митному органі, здійснювати електронне декларування товарів.

Саме в цей період було підписано велику кількість міжнародних документів про взаємну допомогу та співпрацю в митній сфері, досить активно велась робота щодо розвитку законодавства з питань митної справи. Було розроблено й запроваджено велику кількість нормативно-правових актів, що регламентували роботу в митній сфері. Велась активна робота щодо гармонізації законодавства України з питань митної справи до законодавства ЄС [16, с. 17; 17, с. 339].

Початком третього історичного етапу можна вважати виданий у грудні 2012 р. Указ Президента України № 726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [17], за яким шляхом об'єднання Державної митної служби та Державної податкової служби було утворено Міністерство доходів і зборів України. Згідно з положенням «Про міністерство доходів і зборів», яке було затверджено Указом Президента України від 18.03.2013 року, усі питання реалізації державної політики у сфері державної митної справи перейшли до відання Міністерства доходів і зборів України [18]. У складі цього міністерства було створено Департамент митної справи, який складався із 5 управлінь. Як зазначає колектив авторів О.Г. Мельник, М.Є. Адамів, А.В. Тодощук, практика об'єднання

та успішного функціонування митної та податкової служби була наслідком запозиченням позитивного досвіду європейських держав (наприклад: Данії, Естонії, Іспанії, Латвії, Угорщини тощо), але в Україні таке нововведення призвело до системної кризи [2, с. 7]. Так, А. Бабюк стверджує, що об'єднання митної та податкової служби в Україні призвело до зменшення міжнародної співпраці в митній сфері, втраті кадрового потенціалу, зменшення розвитку інфраструктури тощо [16, с. 17]. Слід підкреслити, що в цей період: з 01.06. 2012 р. втратив чинність Закон України «Про єдиний митний тариф» в силу прийняття нового Митного кодексу України.

Міністерство доходів і зборів України функціонувало близько 2-х років та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. було реорганізовано в Державну фіскальну службу України, до складу якої ввійшли митні органи (2014–2018 рр.), а діяльність якої координувалась Кабінетом Міністрів України [20]. Тобто, цю дату можна вважати початком нового четвертого етапу розвитку законодавчої бази митної справи України. З цим періодом пов'язаний початок АТО в Україні (офіційно з 13.04.2014 р.), при цьому в країні не приймалися окремі нові нормативно-правові акти, що кардинально змінювали б роботу митної системи, оскільки вона вже регулювалася чинним Митним кодексом України та іншими законами. Однак, було внесено низку змін та доповнень до чинного законодавства, прийнято постанови Кабінету Міністрів України та накази Державної фіскальної служби України (ДФС), які стосувалися, зокрема, тимчасового переміщення товарів, порядку митного оформлення, створення спеціальних митних постів та обмежень у зв'язку з АТО [21].

З прийняттям постанови Кабінету міністрів України № 1200 від 18.12.2018 р. «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» [22] розпочато реформу Державної фіскальної служби шляхом поділу її на Державну податкову службу України та Державну митну службу України, що можна вважати початком сучасного п'ятого етапу у трансформаційному розвитку української митниці та її законодавства. Зокрема, у вказаній постанові визначено, що Державна митна служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів, і який реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227 були затверджені положення про Державну податкову службу України та Державну митну службу України, якими визначені актуальні завдання та повноваження зазначених служб [23]. Як відмічають науковці та практики митної справи, в цей період значно пожвавилась робота щодо уніфікації усіх митних процедур. Ухвалення плану заходів щодо реформування та розвитку митних інституцій (Розпорядження Кабінету Міністрів від 5.07.2019 р № 542 «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику» та Розпорядження Кабінету Міністрів від 13.05.2020 р. № 569 «Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику») особливо сприяли пожвавленню реформування митної сфери в країні, насамперед: оптимізації організаційної та функ-

ціональної структури, розвитку персоналу, забезпечення доброчесності та антикорупційних заходів, сприяння митної безпеки, спрощення та гармонізації митних процедур, ефективному справлянню митних платежів, зростанню ефективності міжнародної співпраці тощо [24,25].

Повномасштабна війна, яку розпочала країна-агресор, внесла свої корективи щодо конфігурації митної системи України та ускладнила роботу митних органів на кордонах. До речі, базовий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не містить жодних універсальних правил або обов'язкових заборон, які мали б застосовуватись до імпорту або експорту на період воєнного стану. Зокрема, у законі відсутні вимоги щодо запровадження ембарго на торгівлю з країною-агресором або навіть країною-окупантом [26]. Проте Державна митна служба України в день нападу РФ опублікувала коротке зведення щодо припинення роботи окремих митних пунктів пропуску на кордоні з РФ та Білоруссю. Наступним кроком було опублікування Розпорядження КМУ № 188-р від 26.02. 2022 року, згідно з яким було офіційно тимчасово закрито низку пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю (переважно тих, що знаходяться на кордоні з названими країнами, або у безпосередній близькості від районів, де ведуться активні бойові дії)[27]. Тож митне оформлення товарів з РФ та Білорусі було фактично припинене. Для нормалізації пропуску митницями було запроваджено пропуск громадян у пішому порядку (у місцях, де він був відсутній), активізовано комунікації із польською, румунською, угорською сторонами, задіяно більше смуг руху для пропуску автомобілів, організовано пропуск евакуаційних потягів, створено гуманітарні хаби, сформовано зелені коридори для зерновозів, бензовозів, відкрито кордони для гуманітарних вантажів, надавалася різноманітна допомога, зокрема інформаційна, тощо. У рамках підтримки України у боротьбі з агресором, країни ЄС зняли обмеження на торгівлю з Україною в рамках «торговельного безвізу» та запровадили «коридори солідарності». Для впорядкування оформлення гуманітарної допомоги, спрощення процедури та прискорення її здійснення були прийняті постанови Кабінету Міністрів України від 01.03. 2022 року № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану» (зі змінами) та від 27.03. 2022 року № 379 «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану» [28, 29] тощо. Також з 1.10.2022 р. Україна приєдналась до Конвенції про процедуру спільного транзиту, і була підключена до інформаційної системи ЄС та використовує нову комп'ютерну транзитну систему (NCTS) [30]. Слід підкреслити, що як наголошують спеціалісти, лише впродовж 2022 р. було впроваджено 10 заходів лібералізації та 9 заходів протекціонізму торгівлі товарами, зокрема для певних країн Європи. Обмежувальні заходи стосувалися РФ, країн Європи, Канади, США та інших країн та спрямовані на захист внутрішнього ринку. Серед ключових змін варто виділити впровадження повного торговельного ембарго на операції з РФ. А провідними товарними секторами лібералізації в 2022 р. були зернові, вироби з полімерних матеріалів, виробництво певних видів обладнання та устаткування, устаткування для розподілу електроенергії, деякі види тканин [31с. 100].

Отримання у 2023 р. Україною статусу «країни кандидата на вступ до ЄС», поставило перед Державною митною службою країни нові виклики. Національною

стратегією доходів до 2030 року, що схвалена розпорядженням КМУ від 27 грудня 2023 р. № 1218-р, передбачено розробку нового Митного кодексу України на виконання Україною вимог, необхідних для країни-кандидата на вступ до ЄС у митній сфері [32], а отже можна вважати початком другого підетапу сучасного етапу розвитку законодавчої системи митних органів України. Затвердження у лютому 2024 р. «Довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Держмитслужби...» сприяло розвитку відповідних митних інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграції до відповідних систем ЄС тощо [33]. Затвердження 18.03.2024 р. Кабінетом міністрів України Плану для Ukraine Facility стало основою для реалізації фінансової підтримки України від ЄС, адже планується спрямувати і освоїти у 2024-2027 рр. 50 млрд євро на фінансування держбюджету, стимулювання інвестицій, а також технічну підтримку програми вдосконалення митної служби України.

Висновки. Здійснивши аналіз розвитку нормативно-правового законодавства України щодо створення та реалізації завдань митної сфери держави, можемо зробити наступні висновки. Історія формування митного законодавства незалежної України почалась з 1991 р. і триває в сучасних умовах. Митне законодавство не відгороджене від інших галузей права чіткими межами, але разом із тим не намагається дублювати регулювання питань, пов'язаних із окремими аспектами ввезення і вивезення товарів. Навпаки, перебуваючи у тісному взаємозв'язку, допускає посилення до суміжних галузей права (наприклад, податкового). Так, згідно із ч. 2 ст. 1 МКУ відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним Кодексом, Податковим кодексом та іншими законами України з питань оподаткування.

Митне законодавство можна розглядати у вузькому і широкому розумінні. Зміст митного законодавства у вузькому розумінні полягає у наявності сукупності законів, які регулюють відносини у сфері митної справи, у тому числі відносини щодо встановлення порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, відносини, які виникають у процесі митного оформлення і митного контролю, оскарження актів, дій (бездіяльності митних органів і їх посадових осіб), а також відносини щодо встановлення і застосування митних режимів, встановлення, введення і стягування митних платежів. До таких законів відносяться Конституція України, Митний кодекс України та інші закони, які регулюють зазначені відносини. У широкому розумінні митне законодавство включає у себе й інші документи (окрім законів), передбачаючи можливість регулювання окремих питань переміщення товарів через митний кордон України Указами Президента, постановами і розпорядженнями КМУ, а також нормативними актами міністерства доходів і зборів. Отже, керуючись положеннями ст. 1 МКУ можна визначити такі рівні правового регулювання державної митної справи: 1 – акти митного законодавства (МКУ й інші закони, які регулюють зазначені питання); 2- інші нормативно-правові акти (Укази Президента України, постанови і розпорядження КМУ); 3- підзаконні акти інших органів виконавчої влади (листи, накази).

Трансформаційні аспекти розвитку митного законодавства пов'язані з певними етапами генези митної справи незалежної України, які, як правило співпадають зі змінами у структурно-функціональній організації даної інституції (або як стверджу-

ють деякі дослідники, з термінами правління президентів) тощо. Таких етапів виділяється від 4 до 5. Тривалість та практична насиченість формування митного законодавства в них є різною. Згідно проведеного дослідження, нами виділено 5 основних етапів і 2 підетапи останнього сучасного етапу розвитку законодавчої сфери митної справи незалежної України. Виділення підетапів базується на: 1.- формуванні митної законодавчої бази в умовах широкомасштабних військових дій (втрати і зміна конфігурації митної території, митних постів, організація пропуску піших біженців, евакуаційних потягів, створення гуманітарних хабів, формовання зелених коридорів, лібералізація торгівлі з країнами ЄС, ембарго на торгівлю з РФ, впровадження «критичного імпорту» тощо; 2- врахуванні стратегічних змін у законодавчій базі з метою реформування українського митного законодавства до правових норм ЄС.

Література

1. Мигаль М. Державна митна служба: діяльність, структура та завдання/Інститут аналітики та адвокатури, 2024. URL: <https://iaa.org.ua/articles/state-customs-service-activities-structure-and-tasks/>
2. Мельник О.Г., Адамів М.Є., Тодощук А.В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах Європейської інтеграції/ *Економічна наука. Економіка та держава*. 2018. № 10. С.4-9. http://www.economy.in.ua/pdf/10_2018/3.pdf, с. 8
3. Лемеха Р.І. Історія становлення та розвитку митних режимів в Україні/ *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №5. Том 31(70), с. 57-63.
4. Про порядок реалізації Закону УРСР «Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української УРСР»: Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 12 травня 1991 р. №12. URL: <https://tsdavo.gov.ua/golovna/istorychna-prosvita-arhivni-dzherela/postanova-kabinetu-ministriv-ukrayinskoyi-rsr-vid-24-travnja-1991-r-%E2%84%96-12-pro-poryadok-realizaciyi-zakonu-ursr-pro-perelik-ministerstv-ta-inshi-czentralni-organy-derzhavnogo-uprav/>.
5. Пашко П.В. Митна безпека(теорія, методологія та практичні рекомендації) / Монографія. Одеса: АТ «ПЛАСКЕ», 2009. 628 с.
6. Про утворення Державного митного комітету України: Указ Президента України № 1 від 11 грудня 1991 р.№ 1/91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1/91/card6#Public>.
7. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.2/: Редкол.: ... І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 536 с.
8. Комплексна програма розбудови державного кордону України : Указ Президента України від 16 грудня 1993 р. № 596/1993. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596/93#Text..>
9. Про створення територіальних митних управлінь: Постанова Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 р. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF#Text>
10. Про єдиний митний тариф: Декрет Кабінету Міністрів України від 11 березня 1993 р./ *Відомості Верховної Ради України*, 1993., №12, ст.107.
11. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів :Указ Президента України від 17.05.2002 р. № 466/2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2002#Text>.
12. Про державну митну службу України: Указ Президента України від 29. 11. 1996 р.№1145/46. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96>.
13. Конституція України: Основний Закон від 28.06.1996 №254к/96/ *Відомості Верховної Ради України*, 1996.№30, ст.141.
14. *Митна справа* : підруч. / А.І. Крисоватий, С.Д. Герцаківський, О.Б. Дем'янюк та ін.; за ред. А.І. Крисоватого. Тернопіль: ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
15. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495- VI. Дата оновлення 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
16. Бабюк А. Митна система України: історико-правовий огляд/*Юридичний вісник*, 2022, №1, с. 17.
17. Яковенко І.Л., Шолкова Т.Б. Історія становлення та розвитку правового регулювання митних органів і митних режимів в Україні/ *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020, №8. С.338-341. URL:http://lsej.org.ua/8_2020/85.pdf.

18. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України № 726/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text>.
19. Про міністерство доходів і зборів: Указ Президента України № 141/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141/2013#Text>.
20. Про утворення Державної фіскальної служби: Постанова Кабінету Міністрів України №160 від 21.05.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF#Text>.
21. Про ліквідацію та створення окремих митних постів Донецької та Луганської митниць ДФС. URL: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/prikazy/gfsu/>.
22. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України №1200 від 18.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text>.
23. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України №227 від 06.03.2019 р. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/74059.html>.
24. Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: Розпорядження Кабінету Міністрів від 5.07.2019 р. № 542. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-konceptualnih-napryamiv-reformuvannya-sistemi-organiv-shcho-realizuyut-derzhavnu-podatkovu-ta-mitnu-politiku-i050719>.
25. Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику: Розпорядження Кабінету Міністрів від 13.05.2020 р. №569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2020-%D1%80#Text>.
26. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
27. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 188-р від 26.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text>.
28. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03. 2022 р. № 174. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-propusku-gumanitarnoyi-dopomogi-cherez-mitnij-kordon-ukrayini-v-umovah-voyennogo-stanu-174>.
29. Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. №379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2022-%D0%BF#Text>.
30. Конвенції про процедуру спільного транзиту: Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_002-87.
31. Дзюбинський А. В., Дзюбинський О. В., Шегинський О. В. Митна політика в умовах воєнного стану / Товарознавчий вісник. 2023. Вип. 16. С. 98–104.
32. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf24.
33. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації Держмитслужби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C). URL: https://customs.gov.ua/web/content/11899?access_token=21cb723d-cee2-4be08c1cfb50e4a23e36&unique=48363efed9a486a95c6dd156d9141187bf0abb0c&download=true25.

Анотація

Рибачек В. К. Трансформаційний розвиток митного законодавства України в роки незалежності. – Стаття.

У представлений статті здійснено аналіз формування законодавчої бази митної сфери України за роки її незалежності. Автор зробив спробу виокремити певні періоди розвитку нормативно-правового регулювання діяльності митних органів незалежної України, які пов'язані з пошуком найефективніших форм і стратегій діяльності даної інституції. Звичайно, що генеза митного законодавства нашої держави сягає 1991 р. і, як будь-яке юридичне явище має свою історію формування. Згідно проведеного дослідження виділяється 5 етапів формування митного законодавства, які, як правило, співпада-

ють з трансформаційними змінами у структурно-функціональній організації даної інституції, і 2 підетапи останнього (сучасного) етапу. Виділення підетапів у сучасному розвитку митного законодавства, яке почалося з відновлення її організаційної самостійності та назви – Державна митна служба України у 2019 р., пов'язано з соціально-політичними та економічними викликами останніх років, а саме: організації діяльності роботи митної сфери в умовах широкомасштабних військових дій країни-агресора РФ (що потребувало певних змін у законодавчій сфері), а також з отриманням у 2023 р. Україною статусу «країни-кандидата на вступ до ЄС». І незважаючи на те, що певні зміни у законодавчій базі з метою реформування українського митного законодавства до правових норм ЄС відбувалися і в попередні роки, саме отримання вказаного статусу поставило перед українською митницею нові серйозні виклики та відкрило амбітні перспективи щодо формування сучасної митної системи в Україні, а це потребувало врахування нових стратегічних змін у законодавчій базі. Тож митне законодавство як сукупність правових норм законів та підзаконних нормативних актів, що стосуються імпорту, експорту, переміщення або зберігання товарів, застосування і забезпечення виконання яких покладено безпосередньо на митну службу, а також будь-які нормативні акти, видані митною службою в межах установлених для неї законом повноважень, незалежної України пройшло значний і цікавий шлях свого формування. Залишаючись самостійною системою, митне законодавство, як свідчить його розвиток, не відгороджене від інших галузей права чіткими межами, але разом із тим не намагається дублювати регулювання питань, пов'язаних із окремими аспектами ввезення і вивезення товарів тощо, а забезпечує гармонійну співпрацю.

Ключові слова: митне законодавство, генеза митного законодавства, етапи та підетапи розвитку митного законодавства України, імплементація українського митного законодавства до норм ЄС.

Summary

Rybacek V. K. Transformation development of customs legislation of Ukraine is in the years of independence. – Article.

In the presented article the analysis of forming of legislative base of custom sphere of Ukraine is carried out for years her independence. An author gave it a shoot to distinguish the certain periods of development of the normatively-legal adjusting of activity of custom authorities of independent Ukraine, that is related to the search of the most effective forms and strategies of activity of this інституції. Certainly, that genesis of customs legislation of our state in 1991 and, as any legal phenomenon has the history of forming. In obedience to undertaken a study 5 stages are distinguished forming of customs legislation, that, as a rule, coincide with transformation changes in structural-functional organization of this інституції, and 2 substages(modern) of the last of peat-time. A selection of the substages in modern development of customs legislation that was begun with proceeding in her organizational independence and name is Government custom service of Ukraine in 2019, it is related to the socio-political and economic calls of the last years, namely: organizations of activity of work of custom sphere in the conditions of wide-range of military operations of country-aggressor of РФ(what needed certain changes in the field of legislative), and also with a receipt in 2023 by Ukraine of status of "country – candidate on entering into EU". And without regard to that certain changes in a legislative base with the aim of reformation of the Ukrainian customs legislation to the legal norms of EU took place in previous years, the self receipt of the indicated status put before the Ukrainian custom new serious calls and opened ambitious prospects in relation to forming of the modern custom system in Ukraine, and it needed taking into account of new strategic changes legislative base. Therefore customs legislation as body corporate and politic of laws of laws and under legal normative acts, that touch an import, export, moving or storage of commodities, application and providing of implementation of it is fixed directly on custom service, and also any normative acts, given out by custom service within the limits of set for her by the law of plenary powers, independent Ukraine passed the considerable and interesting way of forming. Remaining the independent system, customs legislation, as his development testifies, not shut off from other fields of law by clear limits, but together with that does not try to duplicate adjusting of questions, commodities related to the separate aspects of import and export and others like that, but provides a harmonious collaboration.

Key words: customs legislation, genesis of customs legislation, stages and substages of development of customs legislation of Ukraine, implementation of the Ukrainian customs legislation to the norms of EU.

Дата надходження статті: 26.09.2025

Дата прийняття статті: 22.10.2025

Дата публікації: 27.11.2025